

Épen könyvismertetést készültem írni Kádár Imrének a múlt hónapban megjelent verskötetéről (*Bujdosó-ének*, Kolozsvár, 1925), amikor kézhez kaptam Osváth Kálmánnak szept. 7-iki *Hétfői levelét*, melyben írja, hogy nem érti az erdélyi közönséget. Nem érti, hogy miért nem érdeklődik az ő konferánszai, meg irodalmi vállalatai iránt. Osváth cikke nekem egy pillanatra úgy tűnt fel, mintha, *Előszó* lett volna Kádár kötetéhez. Mert bizony-bizony Kádár Imre is joggal föltehetette volna e kérdést.

Ha Osváth kérdése egyszerűen csak kérdés marad, meglehet, hogy nem válaszolok rá. De Osváth cikkében mindjárt felelni is próbált, mondván: „hirdessük, kellessük, ajánlgassuk magunkat”, akkor talán érdeklődni fognak irántunk. Erre a téves válaszra megadni a helyes felvilágosítást már szükségesnek tartottam. S e köteleiséget annál szivesebben vállaltam, mivel felvilágosításom egyszersmind jó bevezetőül szolgál a Kádárról való mondanivalóimhoz is.

Osváth — úgy látszik — nem ismeri elég jól a régi Erdélyt, mert ha ismerné, tudná, hogy az, amit transzilvánizmusnak mondunk s ami az erdélyi konzervatív felfogást legfőképen

jellemzi, az: egy csomó súlyos megkötöttség. A transzilvánizmus nem politikai program, hanem évszázadokon át kialakult életfelfogás. Külsőségei szerint valami olyanféle, mint Shylock zsidósága *A velencei kalmár*-ban, aki önmagát így jellemezte: „Veszek önökkel, adok önökkel, beszélek önökkel, járok önökkel s a többi; de nem eszem, nem iszom önökkel, nem imádkozom önökkel”. A transzilvánizmus egy évszázadok hagyományával megkötött történeti életfelfogás, amibe új szokásokat, új ízlést, új divatot, új mentalitást behozni nem lehet.

Ésmost beszéljünk Osváthról, akit ez e konzervatív Erdély nem akar észrevenni.

Én Osváth Kálmánt régóta ismerem: olvastam írásait, figyelemmel kísértem nyilvános működését s ott voltam kolozsvári konferenciáinak nagy részén. Tudom róla, hogy ma egész Erdélyben ő a legszellemebb szabadelőadó; neki van legszárkásztikusabb tolla; dialektikája borotvaéles; stilusa pedig kifogástalanul elegáns. Ez az Osváth alapjában véve nem más, mint egy Erdélybe szakadt új Nietzsche, a *Herdenmorál*-nak nagy gyűlöljője s a *Herrenmorál*-nak ékesszavú prédikátora. Az igazi Nietzsche-től csupán abban különbözik, hogy nincs benne semmi poézis s filozófiája minden különösebb mélység és magosság nélkül való. Osváth csupa lapályos hideg, rideg ész. Csak gúnyolódni, csúfolódni, elkeseríteni, kétségbeejteni tud, de lelkesíteni nem. Többször voltam vele együtt, de soha nem láttam sem nevetni, sem örvendeni. Egy-egy fanyar mosolya volt az egész, ami elárulta, hogy érzelmei is vannak. Írásaiban nincs egyetlen megbocsátó szava: ha toll helyett kard volna kezében, nagyon kevés ember maradna életben. Ő *jenseits vom Guten und Bösen* képzele magát, ki nem *egy* ember, hanem *az* ember. Őt nem korlátozzák országhatárok, nem hagyományok, sem ábrándok: szocialista, de nem tartozik a párthoz; internacionális, de szervezetten kívül; nem hitetlen, csak egyháztalan; nem tagadja, hogy magyar, de nemzetisége rá nézve nem jelent semmit.

Ez az Osváth egy szép napon elhatározta, hogy az embereknek ezentúl nem testét (mert diplomája szerint: orvos), hanem lelkét fogja gyógyítani; s elkezdett előbb Marosvásárhelyen, majd Kolozsváron s alkalom szerint Erdély többi városaiban nagyon szellemes, sokszor igazán rendkívül tanulságos előadásokat tartani, folyóiratokat szerkesztett és könyveket

írt. Előadásai, meg írásai néha oly jól sikerültek, hogy valódi gyönyörűség volt azokat hallgatni vagy olvasni. De csak olyankor, amikor Osváth is akart ilyen lenni. Sajnos, gyakrabban volt nem ilyen. Ha nem volt hangulatánál, ha fáradt volt vagy bántotta valami (— s mikor nem bántja őt valami? —), megjelenésén s előadásain erőt vett a lenéző gúny. Ilyenkor hanyag, felületes és hallgatóit lekicsinylő, írásai is csak úgy kongnak a bántó szellemességektől. Emlékszem rá, hogy egy alkalommal, amikor Olasz jezsuita páttert akarta „tönkre tenni”, — borszivarvéget szorongatva ujjai között, fésületlen hajjal ment fel a pódiumra, ott ráult az asztal sarkára s így, szivarvéget szorongató jobbkézzel gesztikulált s bizonygatta, hogy nincs igaza a páternek. Máskor, jobb téma híjján arról írt *Hétfői levelei*-ben, hogy hiában itt már minden, nincs kinek írni, nincs kinek beszélni; az író úgymint csak azért ír, hogy kétségbeesését más gondolatokkal leplezze; az előadó pedig olyan, mint a kis gyermek, aki sötétben azért kiabál, mert fél egyedül, így hangjával együtt azt véli, hogy ketten vannak.

Hát kérem az efféle hanyagságok és kongó semmitmondások azok, amik miatt a sokféle megkötöttségű erdélyi közönség nem foglalkozik Osváthtal. Aki azt akarja, hogy itt ma a transzilvánok is meghallgassák, nem teheti túl magát évszázados hagyományokon, társadalmi formákon, mindenek fölött: nem prédikálhat vanitatum vanitast. Aki *jenseits vom Guten und Bösen* áll, az kívül áll a transzilván szférán: lehet szellemes, lehet formás, ragyoghat, sőt lehet igaza is, de magunktól annyira távol állónak érezzük, hogy melege hozzánk nem tud eljutni. A transzilván determináltság nem az ilyen hetyke hanyagságban, nem is az elkedvetlenítésben vagy kétségbeesésben, hanem az építő, alkotó, teremtő munkában van. Magam is sokszor elmondtam, mástól is eleget hallottam, hogy ha Osváth a sok erkölcsbiráskodás helyett neki állna pozitív munkának, ha például regényt vagy történeti monografiát írna, vagy bármi más *teremtő munkát* végezne, egyetlen ilyen munkájával többet használna, mint eddigi összes sikertelen fáradozásaival. Valami ilyen pozitív alkotást várunk tőle az örökös békétlenkedés helyett. Mert, tetszik tudni, folyton hibát kapni nem nehéz dolog, hiszen mindnyájan emberek vagyunk! De a hibák és gyarlóságok örökös hánytorgatása helyett: alkotni, — — ez az, ami megpróbálja s tiszteletreméltóvá teszi az embert.

Mondjam tovább?

Beszéljünk most inkább Kádár Imréről.

Kádár sem kedvence az erdélyi konzervatíveknek, pedig megjelenése szimpatikus, modora megnyerő, véleményét nem akarja okvetlenül ránk tukmálni. Általában oly szerény és illedelmes, hogy az ember csodálkozni kénytelen azon, miképen lehet egy ilyen jámbor ember — — lelke mélyén *egészen vörös*. De ha sikerül csak egy pillanatra is farkasszemet nézni vele s nézésében ellesni lelkét, e furcsa szempillantásban egyszerre érthetővé válik az egész Kádár Imre. Mert Kádár alapjában véve nagyon egyszerű, minden titokzatosság nélkül való egyéniség. Osváthnak tökéletes ellentétje. Osváthról szólva azt mondtam, hogy ő mindig csak gáncsol és elégedetlenkedik. Nos, Kádár épen az ellenkezőjét teszi: türelmes és alkot. Egy dologban azonban mindketten megegyeznek: egyikükben sem él a történeti Erdély. Az ő Erdélyük csak 1919-ben kezdődött. Hogy itt azelőtt is volt élet s ennek a transzilván életnek meg volt a maga speciális gondolat- és érzélemvilága, azzal ők nem törődnek. Ha volt, elmúlt. „Most más pennával írnak.”

A különbség a konzervatív transzilvánizmus és az Osváth-Kádár-féle mentalitás között igazán még sem politikai, hanem etikai természetű. Nekik minden lehet, mert minden szabad; nekünk csak az szabad, ami a hagyományok alapján lehetséges. Az Osváth—Kádár-féle erdélyi új életfelfogás a nagy szabad lehetőség; az a szabadság, amit nem korlátoz a múlt hagyományyaiból semmi.

Arról most nem beszélek, hogy politikai szempontból melyik részen van az igazság. Azt sem vitatom, hogy melyik mentalitás jobb, a régi-é vagy az új? Rám e helyen csak annak megállapítása tartozik, hogy miért nem érti s értékeli a transzilván felfogásu közönség az Osváth—Kádár-féle irányzatot. Mert tény, hogy a régi hagyományok tisztelőit az új erdélyi magyaroaktól óriási szakadék választja el. E mélységet talán át lehet hidalni, de a szakadék két oldalát egybeforrasztani nem lehet soha.

Milyen ez az erdélyi új magyar mentalitás? A régivel szemben legjellemzőbb tulajdonsága, hogy teljesen szabad. Nem köti semmi. E nagy szabadságnak én csak néhány esetét említem meg. Ha az új magyar poéta szerelmes, versében érezni lehet kéjtől hevülő vérének forróságát; ha meg őszinte, akkor olyan őszinte, hogy egészen — — meztelen. Mindenekfölött abszolút

közlékeny. Bujaságát, komizságát, jóságát és rosszaságát egyformán oly naiv, ártatlan képpel fecsegi el, hogy az ember kérdezni kénytelen: mi lehet, amit a modern poéta szégyel, ha *efféléket* ilyen kedélyesen mer elbeszélni? A szégyen különben ismeretlen fogalom náluk. Azt szokták mondani, hogy a szégyen nagyképűség. Vagy akar és tesz az ember valamit s ha már akarja, akkor akarja is azt és tegye őszintén; vagy pedig ne akarja és ne is tegye. Ez esetben azonban legyen bátorsága őszintén nem akarni. De szégyenkezni?, —miért?, kitől? Hát nem olyan ember más is, mint én?; nincsenek annak is ép úgy vágyai és szenvedélyei, mint nekem? Ha meg egyformán emberek vagyunk, minek szégyenkezzünk egymástól? Tán azért, mert — mondjuk — az nő, én meg férfi vagyok? Hát tehetünk mi erről? Nem ilyenné születtünk? S van-e, lehet-e szégyelni azt, ami természetes? A vágy a természettől van, az akarat, a szenvedély, az ösztön mind a természettől vannak. Azért-e, hogy mi azokat mind visszafojtsuk? Nem és ezerszer nem. Nincs jó e földön és nincs rossz, mindezt az emberek találták ki. Az igazi természetes társadalmi rend éppen ezért *jenseits vom Guten und Bösen* van. Stb.

Ime, ez a természetességnek erdélyi új magyar életfelfogása. Ennek a modern természetességnek ma Erdélyben Osváth Kálmán a kritikusa; Kádár Imre a vezérpoétája. A *Bujdosó-ének* c. kötet ennek az új életfelfogásnak tipikus kifejezése. Ennek a kötetnek poéziséről mondom én, hogy az a transzilván-lélektől annyira idegen, mint az említett szakadéknak két partja. Az erdélyi történeti magyar olvasó idegenül áll meg e kötet előtt s nem tud reagálni annak művészetére. Pedig Kádár Imre a formáknak határozott mestere; igen gyakran oly virtuóz módon bánik a hatáskeltésnek költői tényezőivel, hogy technikai készségétől az elismerést lehetetlen megtagadni. És versei mégsem tudnak magukkal ragadni. Egy-egy gondolata megfog, aztán érezzük, hogy a rákövetkező érvelése alatt önkénytelenül is elfordulunk tőle. Az a világ, amely Kádárnak lelke mélyén él s amelyet verseiben előadott, nem a mi világunk. Nehány versét megpróbáltam a legkülönbélebb hangulatban elolvasni. A hatás, mit e kísérletezéssel elértem, mindössze annyi volt, hogy megéreztem, mi minden kitelhet az emberből, ha lerázza magáról az erkölcs, illem, tisztesség, jog és jóizlés kötelékeit. Abban Kádárnak tökéletesen igaza van, hogy minden ember kerülhet

olyan „természetes” helyzetbe, hogy (a mi régies kifejezésünk szerint) utóbb szégyelni kénytelen magát önmaga előtt. Tehát Kádár költészetének alapérzései nem fictiók. De — a mi régi-módias megítélésünk szerint — az ilyen érzelmekkel s a belőlük folyó gondolatokkal eddigelé nem volt szokás eldicelkedni. Minden embernek szoktak lenni olyan magánügyei, amikről jó, ha más senki nem tud. Ilyeneket vinni nyilvánosságra, legenyhébben szólva: ízléstelenség.

Már tudniillik a mi régi módi felfogásunk szerint.

Azonban nekem eszem ágában sincs azt hinni, hogy csak belőlünk áll a világ. Erdély magyarságának egy része, talán többsége, konzervatív; egy másik része, talán a kisebb rész, új mentalitású. Ennek megfelelőleg az irodalom is két irányú: az egyiknek Reményik Sándor, a másiknak — mondjuk — Kádár Imre a vezére. Mindakét irányzat erdélyi irodalom. Csak-hogy amint a progresszívek nem rajongnak Reményik költészetéért, azonképen a konzervatívok sem találnak gyönyűséget Kádár verseiben. Mert, miként a műalkotás, úgy a műélvezés és műértékelés is elválaszthatatlan az életfelfogástól.

Vajjon elhiszi-e ezek után Östváth, hogy népszerűtlenségének oka nem az, hogy nem „hirdette, kellelte, ajánlta” magát eléggé, hanem valami egészen más. Egészen más!

Dr. 'Borbély'István.